

Köpeczi Béla

A modern román és magyar történetírás vitája a Hunyadiak származásáról

Thuróczi János Magyar krónikája nyomán sokan fogadták el a Hunyadiak román származását, de már e korban is jelentkezett olyan vélemény, hogy az apa Zsigmond császár törvénytelen gyermeke vagy éppen Stejpan Lazarevic szerb despota fia. Bonfini az első véleményt tette magáévá s ennek alapján teremt meg a Corvínus-legendát. Heltai Gábor a Zsigmondtól való eredetet hirdeti, s az ő nyomán sokan ezt vallják. A magyar jezsuita történetírás a XVIII. században inkább a román származást valószínűsíti.

A román történetírásban Gheorghe Sincal 1781-ben a román eredetet valószínűsíti és tíz évvel később a Supplex Libbellius Valachorum már arról szól, hogy „Hunyadi Korvin János” „e nemzet kebelében született”. Változást hoz ebből a szempontból Aranka György, aki 1811-ben azt állítja, hogy Hunyadi székely származású volt, Székely János volt az igazi neve. Kazinczy Ferenc elfogadja Aranka és Budai Ézsaiás már előbb megjelent állítását s kijelenti: „Toljuk el a magyar ég legdicsőbb ragyogású csillagáról a ködöt, melyet születésére történetíróink szunnyadékonysága vont”.

*Ilyen előzmények után foglalkozott a modern román és magyar történetírás a Hunyadiak származásával, amely a nemzeti múlt meghatározó kérdésévé vált. Az alábbiakban beszámolunk e vitá lényegesebb mozzanatairól a román és magyar történetírásban az 1848/49-es szabadságharc óta.**

* Köpeczi Béla: Hunyadi János származása a XVIII. század végének, a XIX. század elejének magyar és román történeti- és szépirodalmában. *Literatura*, 1981. 1–2. sz. — A Hunyadiak származása a magyar és román történeti tudatban. *Lumières et nation en Europe Centrale et Orientale, Études historiques hongroises*. Budapest, 1980. — A Hunyadiak származása a magyar és a román történeti tudatban. *Annales Universitatis Litterarum et Artium Miskolcensis*, I. köt. Miskolc, 1991. Mindezekben részletes adatok szerepelnek.

Közvetlenül az 1848/49-es szabadságharc után a magyar történetírás Fejér György 1844-ben megjelent véleményét cáfolva Hunyadi János magyar eredetét hangsúlyozza. Így Teleki József, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, 1851. május 24-én értekezést olvas fel *Hunyadi János eredete* címen, amelyben azt állítja, hogy akik őt román származásúnak nevezték, nem tudták, hogy Erdélyben magyar nemesek is élnek. Szerinte a nevek az eredet kérdésében semmit sem bizonyítanak, mert különböző nyelvekből származhatnak. Következtetése az, hogy Hunyadi „ősei birtokos magyar nemesek” voltak.

A Papiu Ilarian 1851—53-ban adta ki *Istoria Românilor din Dacia Supertoareă* című munkáját, amelyben előkelő helyet szán a Hunyadiaknak, akiknek román származásához kapcsolja sokuk megnemesítését, illetve a görögkeleti románok mentesítését az egyházi tized alól. Igaz, megjegyzi, hogy a román nemesek elmagyarosodtak, Mátyást román származása pedig nem akadályozta meg abban, hogy Moldva ellen hadat viseljen. Pór Antal *Hunyadi János* című 1873-ban megjelent könyvében ismerte ezt a felfogást és gúnyosan vitatkozik is vele: „Mi ugyan oláh nemzetiségű hazánkflainak szívesen átengedjük a dicsőséget, hogy közöttük, vérből született a nagy Hunyadi János, és csak azt kívánjuk, adjanak mennél több hasonló férfit az édes magyar közhazának, s tündököljön Hunyadi honszerelemre nekik valamennyiöknek követendő példaként..., azonban Hunyadi oláh nemzetiségét bebizonyítva sehol nem találjuk.”

Erre is reagál az 1848/49-es erdélyi román nemzeti mozgalom ekkor Romániában élő egyik vezetője, Simon Bărnutu, aki 1873—74-ben a *Transilvania* című lapban adatokkal bizonyítja a román eredetet. Azt is elmondja, hogy számára miért fontos ez a kérdés: a „népek életerejét” és „produktív képességét” azzal lehet bizonyítani, hogy milyen flai voltak. „Hunyadi János mint hadvezér és politikus összefogta ugyan a régió minden népét a török ellen, de az erdélyi román nép nagy fla volt, még akkor is, ha a magyar királyság szolgálatában állt.”

A millenniumi magyar történetírás Fraknói Vilmos álláspontját fogadja el, aki *Hunyadi Mátyás királyról* 1890-ben írott könyvében azt mondja, hogy „az oláhok elnevezésével összefoglalt albán, rumén és bolgár eredetű pásztornéphez tartozik”.

A Szilágyi Sándor szerkesztette, a *Magyar nemzet története* III. kötete ezen az alapon és erre hivatkozva írja 1896-ban: „Hunyadi János annak a délszlávból meghonosodott társadalomnak a szülöttje, mely a török terjeszkedés elől hazánkban biztos menedéket találva, oly nagy szerepet vitt a délvidék védelmi harcaiban. Nagybátyja, Serbán, a hunyadmegyei oláhok kenéze volt; atyja, Vojk már udvari vitéz Zsigmond király szolgálatában, aki urától 1409. október 18-án Hunyad várát királyi adományul kapja s az által a magyar nemesek sorába emelkedik”.

A D. Xenopol, aki különösen francia nyelvű munkái révén lett a román nemzeti ideológia és a politikai törekvések nyugat-európai terjesztője, azt állítja, hogy „bár formájában Hunyadi (akit *Corvin de Huniade*-nek nevez) magyar volt, testével és lelkével azonban román, s ennek következtében tetteivel nem azok büszkélkedhetnek, akik idegen álarcot tettek rá, hanem azok, akiknek húsából és véréből származik”. Mátyással gondja van, mert bár félig román volt, mégis hadat viselt Nagy István moldvai vajda ellen. Veresége megaláztatással tölti el, de nem rejti véka alá elitélő véleményét egész külpolitikájáról. Azt állítja ugyanis, hogy csekély segítséget nyújtott a vajdának a török ellen, sőt a pápától neki küldött pénzt

visszatartotta és hadi sikereit is ki akarja sajátítani — olasz udvaroncai útján —, akik Istvánt csak az ő „capitaneo generale”-nek nevezték. Elfajzását végül is bizonyítja, hogy „erőt inkább a keresztények, mint ellenségeik ellen használta fel. Xenopol valóságos pamfletet ír Mátyás ellen, s a furcsa az, hogy ezt 1988-ban egy román író, aki a román-magyar viszony hosszú történetét vizsgálja, komolyan veszi és megismétli.

A két világháború között

A román történetírás Európában legismertebb képviselője a XX. század első felében Nicolae Iorga ezeken a nyomdokokon halad, de ő a vitát kiszélesíti. Nála a román Hunyadi egész Európa s ezen belül különösen Közép-Kelet-Európa és a Balkán népeinek hőse, aki egyben egy ősi politika folytatója. Idézem: „Visszatért Decebel dák politikájához, egyesítve, ahogy az is tette, más elemeket is (tehát nemcsak a saját nemzetbelieket, K. B.), amelyek akciójának sugarában találtak.” Ehhez még hozzáteszi: „Ilyen módon a szolidaritás köteléke jött létre egy nagyon régi múlt emlékei és egy jobb keresztény jövő reményei között, s ezt senki sem tudja már eltüntetni.”

Iorga mindezt *Locul Românilor in istoria universală* (A románok helye az egyetemes történetben) című könyvében mondja el a nemzeti mítosz erősítésére. Hogy Hunyadi a magyar király hadvezére volt, erdélyi vajda és Magyarország kormányzója, ez őt egyáltalán nem zavarja: védelmezte ugyan Magyarországot is, de — mint írja — „ez nem feledtette vele kicsiny kárpáti hazáját és román őstőneit”.

Ezek után az a kérdés, hogy mit csinál Mátyással? Nem emeli ki olyan mértékben hadjáratát István ellen, mint Xenopol, inkább azt hangsúlyozza, hogy végül is a király és a vajda kibékültek és a „félleg román” Mátyás rábizta a dunai határ védelmét Nagy Istvánra. Mátyás azonban ezzel nem nyeri el tetszését, mert ő reneszánsz uralkodó, s ennek megfelelően — Iorga reneszánsz-felfogása szerint — rossz tulajdonságokkal rendelkezik. Érdemes idézni: „Mátyás, aki azt állította, hogy a római Corvinusok leszármazottja, és aki szerette magát babérkoszorús cézárnak megjeleníttetni, olyan festőt is hívta magához Itáliából, mint Filippino Lippi és olyan embereket tetteinek dicsőítésére, mint a nápolyi Bonfini, tetőtől talpálg teljes robusztus román lényével, amelyet apjától örökölt, ehhez a szellemi családhoz (tehát a reneszánszához, K. B.) tartozik.” Fő hibája a hiúság, amely súlyos politikai tévedésekhez vezetett. Ezzel szemben István vajda „középkori román”, aki minden erénnyel teli, egyszerű, őszinte, ragaszkodik népéhez s kész érte életét is áldozni. Ez a nagyon leegyszerűsített szellemtörténeti tipologizálás teljesen figyelmen kívül hagyja a reneszánsz Európa és különösen a közép-európai régió körülményeit és idealizál jó és rossz értelemben.

Iorga volt az, aki engedett az agresszív román nacionalizmus nyomásának s képes volt az 1930-as években egy olyan kiváló műalkotásra, mint Fadrusz János Mátyás-szobra, a következő feliratot készíteni:

Reconsiderare istorică

Veșnic învingător în războale,

Ai fost învins numai la Baia,

Când te-ai ridicat împotriva neamului tău.

N. I. Iorga

Magyarul:

Történeti értékelés

Örökké győző a háborúkban,

Csak Balánál győzöttél le,

Amikor nemzeted ellen felkeltél.

Ezt a feliratot 1940-ben Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása után eltávolították, 1991-ben azonban Gh. Funar, Kolozsvár polgármestere újból visszatette — annak bizonyítására, hogy a román nemzeti ideológiának ez a felfogása ma is érvényes.

A két világháború közötti magyar historiográfia kézikönyve, a Hóman Bálint és Szekfű Gyula által írt *Magyar Történet* II. kötetében erről a kérdésről a következők olvashatók: „A történeti adatok elég szűkszavúak. A 1374 táján történt, hogy az Olt folyó mellett lakó s jórészen szláv nevet viselt kenézek Nagy Lajos királynál panaszt tettek Lajk havasalvi vajda ellen a törökkel való cimborálása miatt. E szláv eredetű kenézek közt szerepel Vajk fia, Radoszló is, akit talán szabad azonosítanunk azzal a Radoszlávval, aki testvérének, Szerbének három fiával — „Oláh” Vajkkal, Magassal és az ifjabb Radoszlóval — a XV. század elején magyar földre költözött és 1409-ben Zsigmond királytól e rokonaival együtt a hunyadvári uradalmat kapta adományul. A fő adományos Hunyadi Vajk volt, „a király udvari vitéze”. Testvérei és nagybátyja csak társbirtokosokként szerepelnek, de az adománylevel rajtuk kívül név szerint is megemlíti Vajk két-hároméves fiát. Ez a fiú volt Hunyadi János. „A gyors karriert a szerző rendkívülinek tartja s ezért nem zárja ki a korabeli pletykákat sem, így mindenekelőtt a Zsigmondtól (ezt Lestí János veszprémi püspök 1570 táján írt megjegyzésével igyekszik alátámasztani) vagy a Lazarevics István szerb despotától való származást (mellyel kapcsolatban a szerb népköltészetre utal). Maga inkább a szláv eredet mellett szól, de csak a nevek etimológiája alapján, ez pedig nem elegendő bizonyíték, hiszen a havasalföldi vajdák és a bojárok közül sokan viseltek szláv neveket később is, a görögkeleti egyház szokását követve.

Jellemző a korabeli magyar politikai közvéleményre, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre 1939-ben kiadott *Mátyás királyról* szóló könyvében határozottan elutasítja a „genealógiai szalmacséplést”, és megelégszik a következő megállapítással: „a Hunyadiak vérségileg a magyarral rokon népességből származnak”, de nem zárja ki azt sem, hogy Zsigmond fia volt.

Ezeket az elméleteket a leghatározottabban cáfolja Elekes Lajos a *Mátyás emlékkönyvben* 1940-ben megjelent tanulmányában, ahol elfogadja a Hunyadiak román származását. Ezt a felfogását erősíti meg 1952-ben *Hunyadi* címen megjelent monográfiájában Thuróczi és más korabeli hazai és külföldi források alapján, hogy „a kortársak havasalföldi (illetőleg román) eredetűnek ismerték Hunyadi eleit.

A családra vonatkozó oklevelek ezt annyiban támasztják alá, hogy Hunyadi nagypapjának, apjának, nagybátyjának bennük felsorolt személynevei a dunai fejedelemségek jellegzetes „szlávó-román” (azaz igen erős szláv hatás alatt álló román) műveltségformákra, névadási gyakorlatra vallanak.”

A második világháború után

Az ember azt hihette volna, hogy a második világháború után megváltoznak a történelmi sztereotípek, amelyeket, mint láttuk, bizonyos mértékig modernizáltak a kor szellemének vagy egy adott történeti irányzatnak megfelelően. Kezdetben a marxizmus hatására történt is bizonyos elmozdulás, amennyiben az eredet körüli vita háttérbe szorult és előtérbe került — sok leegyszerűsítéssel — a gazdasági és társadalmi tendenciák elemzése. Ennek következtében jelentkezett a parasztság szerepének eltúlzása a török elleni harcokban és a kelet-európai népek összefogásának kiemelésében. Hunyadi János hadvezérként szerepelt, aki a „népre támaszkodott”, Mátyás király pedig a „centralizált állam” képviselője lett, akit a magyar történetírás is bírált, amiért nem fordította minden erejét az Oszmán Birodalom ellen.

A román történetírásban a 60-as évektől uralkodó lett az a felfogás, amely szerint kezdettől fogva „három román állam” létezett a jelenlegi Románia területén, függetlenül attól, hogy Erdély a középkorban a Magyar Királysághoz tartozott, majd a töröktől, illetve a Habsburgoktól függő fejedelemség, illetve 1867-től 1918-ig az Osztrák—Magyar Monarchia része volt.

Az 1962-ben megjelent *Istoria României*-ben Hunyadi János úgy szerepel, mint a „három román ország” erőinek összefogója a török ellen, sőt, egy olyan „politikai rendszer megtestesítője, amely a gazdasági kapcsolatai és a közös érdekektől meghatározottan az ezen országok közötti kötelek szorosabbá tételére törekedett”.

Mátyás király Nagy István elleni hadjáratát a fejezet szerzője azzal magyarázza, hogy el akarta ismertetni a feudális függést, és meg akarta büntetni őt, mert a király ellen összeesküvő erdélyi urakat támogatta. Ugyanakkor a lengyel és a magyar segítséget kereső vajda politikáját reálisan ábrázolja, s Mátyás neki nyújtott segítségét is kiemeli, bár kifogásolja, hogy ez nem volt kielégítő.

E rész szerzője C. Mureșan, akinek a tárgyilagossabb Hunyadi János életrajzt közzönhetjük. Ez még akkor is így van, ha ő is *Iancu de Hunedoara* néven emlegeti Hunyadi.

Csaknem egy évtizeddel később, 1971-ben egy Románia történetét összefoglaló *Compendium* ezzel a mérsékelt felfogással nem ért egyet, már arról beszél, hogy Hunyadi János „a román országok függetlenségének” kivívását tűzte ki célul. *Iancu de Hunedoara* nemcsak Magyarország kormányzója volt, hanem tényleges vezetője a „három román országnak”, amelyeket valóságos konföderációban egyesített. Ilyen módon tehát megelőzte korát, és előkészítője lett a Párizs környéki békeben létrehozott Nagyromániának.

Itt már Mátyás királyt a moldvai vajda elleni hadjáratra nem annyira a magyar őrég által védett Chilia kikötőjének elfoglalása, vagy az erdélyi összeesküvésben vállalt szerepe készítették, hanem az „ambíció”. István vajda azért békült ki vele, mert konkrét segítséget várt tőle a törökök ellen, s azért volt hajlandó szerződést is kötni, amelyben azonban csak *névélegesen* fogadta el hűbérurának (szuzeran).

A szükséges támogatást nem kapta meg, ami azt is jelenti, hogy Mátyás nem felelt meg kora elvárásának, a kereszténység igazi védelmezője Nagy István volt. Ezt a fejezetet St. Pascu írta, aki többek között azzal tette híressé nevét, hogy a középkori erdélyi vajdaságot is román államalakulatnak tartotta.

A két világháború között jól ismert román történész, C. C. Giurescu újabb, legutóbb 1976-ban megjelent történeti összefoglalójában (*Istoria Românilor*), melyet fiával együtt írt (s amely egyetlen magyar tanulmányt sem idéz például az adott témával kapcsolatban), maga is a „három román ország” tételét vallja, amelyet a következőképpen indokol: „Az egész korszakban a XIV. század közepétől egészen Vitéz Mihály uralkodásának végéig (1601), Erdély, Havasalföld és Moldva a politikai, diplomáciai, katonai, gazdasági, etnikai és kulturális kölcsönös függése (interdependentia) a román nép történetének állandó tényezője (constant).” Azt senki sem tagadja, hogy szoros kapcsolatok alakultak ki a három ország között főleg a török elleni háborúkban, de gazdasági, és a románok esetében kulturális vonatkozásban is, azonban Erdélynek a Magyar Királysághoz való tartozását, majd a fejedelemség különállását tagadni történetietlen dolog. Különbösen Giurescu felfogásában a XIV-XV. században három román, Mircea, Hunyadi és István, tehát három román vezető, a török elleni harcok igazán elszánt képviselői. Maga Hunyadi „román eredetű családból, sajátosan román vidékről és ugyancsak sajátosan román környezetből származott, a *határőrök* közül, akik a Bánságtól Máramarosig, elsősorban románokból toborzódtak”. Mátyásról ennyi jót nem tud elmondani, de elismeri, hogy a „Magyarország egyik legdicsebb, sőt kulturális téren a legdicsebb királya volt”, aki „megtapasztalhatta Baia-nál Moldva erejét”, később azonban jó kapcsolatot tartott egykori ellenfelével.

A magyar történetírás 1945 után Elekes Lajos álláspontját fogadta el. Így az 1964-ben Molnár Erik főszerkesztésében megjelent *Magyarország története*, amelynek megfelelő fejezetét Székely György írta, aki a feudális birtokosok többségének törekvéseivel, az ország ellenálló képességét gyengítő széthúzásokkal szemben kiemeli azoknak a családoknak a szerepét, amelyek korábban sem tartoztak a legelőkelőbbek közé s „katonai szereplésükkel emelkedtek fel a 15. század első évtizedeiben. A román eredetű Hunyadi-család ilyen jellegű magyar nemes család volt, amely katonai szolgálattal, zsoldos csapatok állításával tett szert tekintélyre a Délvidéken”. Kiemeli birtokszerzését, de önzetlenségét is az ország védelmében és újszerű hadvezetését, amely a németektől is tanul és igénybe veszi a népi támogatást. Nagy jelentőséget tulajdonít a balkáni végek összefogását szolgáló politikájának, különösen a szerbekkel és az albánokkal való együttműködésnek.

Ilyen összefoglaló jellegű kötet a későbbiekben nem készült, mert a 10 kötetes *Magyarország történetének* az erre a korra vonatkozó része nem jelent meg. Ezzel szemben kisebb monográfiák láttak napvilágot, így Teke Zsuzsa *Hunyadi János és kora* című 1980-ban kiadott munkája, amely ezt a következtetést vonja le: „Az oklevelek (s itt Zsigmond 1409-ben kelt adományozó okleveléről van szó, K. B.) bár alapvető tényeket rögzítenek, egy sor kérdésben bizonytalanságban hagynak. Az előforduló nevek alapján ugyan következtethetünk a család havasalföldi eredetére — amit egyébként más történeti közlések is megerősítenek, de nem kapunk felvilágosítást a család havasalföldi helyzetéről, Magyarországra költözésének körülményeiről.” Felveti a Hunyadiaknak a Basarába vagy más előkelő havasalföldi

családdal való kapcsolatát és Zsigmond 1395-ös hadjáratát jelöli meg mint a Magyarországra való költözés esetleges dátumát, mindezt azonban egyik lehetséges hipotézisként.

Az 1990-es Mátyás-évforduló alkalmat adott arra, hogy ismét előtérbe kerüljön a Hunyadi-kérdés. Kovács Péter a *Corvinus-legenda* című tanulmányában kimutatja, hogy a *Corvinus* nevet már 1453 előtt használják Hunyadi Jánossal kapcsolatban s ez a név valószínűleg a *Covinus-Keve* helynévből származik, Vajk, Hunyadi János apja ezen a vidéken vitézkedett.

Következtetések

Mint láttuk, attól a pillanattól kezdve, amint uralkodóvá válik a nemzeteszme és előtérbe kerül az etnikai származás, a történetírás vitatkozni kezd a Hunyadiak „származásáról”. A magyar történetírásban többen fogadják el a román eredet kérdését, ami azonban nem jelenti azt, hogy Hunyadi János vagy Mátyás tevékenységét ne a régi Hungáriához kapcsolják. Hunyadi János esetében külön is kiemelik a balkáni népekkel való együttműködés és az Oszmán Hatalom elleni közös ellenállás gondolatát, ebben természetesen a román fejedelemségek is szerepet játszottak.

A román történetírás a XVIII. század végétől kezdve a román származást hangsúlyozza, a második világháború óta annak állításával, hogy Hunyadi János „a három román fejedelemség” képviselőjeként jelentkezik. Ebbe némelyek beleszámítják a régi Dácia visszaállításának, illetve Nagyrománia kialakulásának koncepcióját is. Mátyás király a nemzet fejlődése szempontjából rendkívüli jelenséggé válik. Mindekelőtt azért, mert Moldva ellen hadjáratot viselt, de egyesek szerint azért is, mert reneszánsz uralkodó volt, akinek ambíciója szembenállt Nagy István moldvai vajda „középkori jellemével”, aki kitartott a török elleni hadjárat mellett.

A történeti megközelítés azt kívánja, hogy a kor keretei között vizsgáljuk a származás kérdését, s adott esetben nem az etnikai, hanem az *államhoz való tartozást* tekintsük meghatározó kritériumnak. A középkori Magyarország uralkodó osztálya, mégha magyarul is beszélt, befogadta az idegen elemeket, nemcsak az országból jöveket, hanem a külföldieket is. Hunyadi János román eredete ellenére a régi magyar állam, Hungária képviselője volt, a félromán származású Mátyás király pedig annak uralkodója. Ahhoz a magyar nemességhez tartoztak, amelyhez a katolikus vallással és a családi körülményekkel teljesen azonosultak. Ilyen körülmények között a származás az etnikai hovatartozásra utal, de nem irányadó a tevékenység megítélésére. Hunyadi János és Mátyás a régi Magyarország történetének kiemelkedő személyiségei voltak és csak a nemzeteszme máig is ható egyoldalú felfogásában lehetnek újabb viták „hősei”.